

Horitzons de la gestió hidràulica a les Terres de Lleida

Ponència a «L'aigua, element transformador». Jornada Cercle de l'aigua organitzada per Agbar. Mollerussa, 22 de juny de 2012

Ignasi Aldomà Buixadé

Les referències al passat se'ns fan indispensables per a entendre el que ara tenim entre mans. Fa 150 anys començà a baixar l'aigua pel canal d'Urgell i la relectura de les cuites a l'entorn dels regadius d'aquestes terres com les que exposava l'eminent folklorista i prohoms Valeri Serra i Boldú des de les pàgines de Lo Pla d'Urgell de Bellpuig (1914) són un bon referent. La diagnosi i les propostes de Valeri Serra es basaven aleshores en tres punts i tres punts són també els que es poden destacar de les problemàtiques hídriques del Ponent d'avui.

Primer. Els deures mediambientals en matèria d'aigua.

L'economia i la societat han canviat molt des que Valeri Serra afirmava que no podia ser que l'aigua dels rius es perdés al mar i que calia fer pantans. Molts encara continuen encallats en aquest i altres tòpics que obliden els greus problemes mediambientals, econòmics i socials que pot generar un cicle natural de l'aigua malmès. Cal que arribi aigua dels rius al mar i, per altra part, s'han fet gairebé tots els pantans possibles i poc es pot guanyar en matèria de regulació.

Ens enfrontem, a més a més, a una disponibilitat d'aigües continentals cada cop més escassa, per motius naturals i sobretot antròpics. Avui plou igual que fa uns anys, però l'aigua que baixa pels rius ha disminuït sensiblement. El riu Segre ja no porta els cabals que en el seu dia es van concedir o estimar per als seus aprofitaments. Mentre, els efectes del "canvi climàtic" fan preveure reduccions futures.

Per altra part, l'expansió dels regadius comporta un augment progressiu del consum del recurs. L'expansió dels consums té un sostre i no ens en trobem gaire lluny. És el límit que marca el manteniment de la qualitat ecològica dels rius principals, que constitueix la pedra angular dels plans hidrològics actualment en discussió. Eludir aquest sostre implica ja a dia d'avui aprofundir en la millora de l'eficiència de l'ús de l'aigua en el regadiu; distribució en alta intel·ligent, nous sistemes en parcel·la, reg deficitari, agricultura de mosaic,... A més a més caldran pactes, acords o fusions; per exemple, entre l'Urgell i el Segarra-Garrigues.

Estretament relacionada amb l'escassetat del recurs arriba l'altre problema; l'augment de la concentració dels contaminants. Nitrats, fosfats, sulfats, materials pesants,... assoleixen nivells preocupants. Els més afectats són i seran les parts baixes de les conques, que són les més habitades i les més productives agrícolament. L'actual tractament dels cursos dels grans rius contra determinades plagues és una alerta que no es pot menystenir.

Aquí s'han de pensar sistemes de correcció dels impactes contaminants, tal com fa uns anys es feren accions de millora a les regions industrials. Les accions seran forçosament diferents; basses decantadores, redisseny d'espais de llera,...

Al cap i a la fi d'aigua disponible hi ha la que plou. Milloraran els sistemes de producció d'aigua dessalada i els sistemes de reutilització, però els seus costos els faran molt difícilment assumibles pels usos agrícoles i d'altres.

Segon. La contribució de l'aigua al desenvolupament regional.

Un altre tòpic a desterrar és una relació determinista de la riquesa amb l'aigua. L'aigua no crea riquesa, ajuda a crear-la. L'àrea més rica en aigua de Catalunya ha estat per molts anys la menys desenvolupada.

En la mesura que l'aigua esdevé un recurs escàs té més sentit que mai l'aprofitament de l'aigua per aquelles activitats que generen un major valor afegit i tenen un valor estratègic fonamental per al territori. A Ponent l'aigua té interès per a l'agricultura, que és la principal consumidora. Però, dins d'aquesta, té interès sobretot per possibles sinergies amb els actors més dinàmics de la cadena agroalimentària; distribució-logística, indústries de producte elaborat, indústries d'inputs agraris amb un elevat contingut tecnològic.

El creixement del regadiu com a reforç de la ramadera intensiva que s'argumenta des de la CHE i altres institucions regionals planteja molts interrogants. Els futurs conreus dels regadius ponentins depenen d'uns mercats oberts plens d'incertituds. Posats, però, a dirimir o empènyer alternatives productives, des d'un punt de vista de "valor afegit local" es presenten d'altres opcions prou més interessants que el panís; la fruita de pinyol i l'arboricultura mediterrània, cereals i llegums destinats a l'alimentació humana, produccions diferenciades i de qualitat,... La proximitat metropolitana hi podria tenir molt a dir al respecte.

Cal anar amb compte també amb les problemàtiques d'adaptació de l'agricultura o la pagesia regional (la modernització agrària) que s'associen generalment a l'aigua (nous regadius, modernització dels antics). Les dificultats agràries actuals són fonamentalment d'adaptació de les estructures de producció; fragmentació del parcel·lari, envelliment de la mà d'obra i els empresaris,...

No és pot perdre de vista tampoc que en relació a la producció de primeres matèries agràries, el valor de l'aigua és fonamentalment estratègic. En aquest cas cal tenir present que l'agricultura de regadiu representa un coixí de seguretat alimentària important (crisi futura de recursos, costos de transport,...?) del qual es troben pendents d'avaluar les respostes adaptatives locals.

No es pot passar tampoc per alt que a més de les implicacions en la cadena agroalimentària, l'aigua representa oportunitats productives per diferents tipus d'indústries i aprofitaments; papereres, producció d'energia,... Malgrat les crisis, encara hi ha exemples d'indústries de precedents centenaris que ho confirmen.

Quedaria una segona perspectiva en la relació de l'aigua amb el desenvolupament que es planteja en connexió amb l'anterior. Es tracta del potencial directe de l'aigua com a recurs i/o a través dels medis aquàtics. L'aigua fonamenta tot un ventall d'activitats de les quals n'arribem a desenvolupar només una petita part.

Pensi's només en tots els desenvolupaments terciaris que es poden fer a partir de l'aigua. Amb l'aigua del canal de Pinyana, els canals d'Urgell i els altres de la regió es creà, per exemple, un impressionant "medi de ribera" que afaïçonà l'activitat quotidiana dels habitants més enllà de l'àmbit agrícola: explotació forestal, recol·lecció, pesca, natació, feines domèstiques,...

Però l'aigua no s'ha sabut incorporar als nous entorns urbans ponentins, que són la base del benestar i de la cultura urbanes actuals. Se suprimiren les basses, fonts i rentadors de la vella cultura, però no ha aparegut res notable de nou. N'és una excepció l'estany d'Ivars i Vila-sana recuperat recentment, el qual hauria de donar ales a la imaginació per emprendre noves idees i projectes.

Tercer. Aconseguir un finançament assumible per les inversions hidràuliques i el seu manteniment.

Aquí també s'han de desfer alguns tòpics, com ara els que ens recorden que portar aigua sempre és bo; fem-ho i la riquesa no faltarà!. Doncs, no ben bé!. Potser que l'aigua no arribi i la riquesa tampoc, si les obres hidràuliques no es fan i es gestionen correctament.

Avui en dia l'aigua esdevé un recurs escàs i els recursos econòmics col·lectius disponibles també ho són cada vegada més. Tindrem problemes per mantenir algunes obres i aprofitaments hidràulics i les noves inversions en obres hidràuliques s'hauran de fer amb molta cura i imaginació.

La realització de nous projectes hidràulics s'ha de fer amb una avaluació de la viabilitat econòmica, que contempli també les diferents alternatives possibles per aconseguir objectius semblants. Segurament seria raonable que el finançament públic cobreixi una part més important del cost de les obres en raó del seu interès social; però plantejar-ho a dia d'avui resulta ben complicat. Caldrien vies imaginatives per obtenir recursos per invertir.

Les despeses corrents tenen generalment una major repercussió econòmica que els costos de la inversió, i això obliga a ser particularment fi a l'hora de calcular-les. Tret de casos excepcionals, com ara la cobertura de necessitats domèstiques bàsiques d'aigua, les despeses corrents han de recaure lògicament en els usuaris. Compte especialment amb la pujada dels costos de l'energia perquè pot deixar a l'estacada alguns regadius nous i les modernitzacions!.

Evidentment, en un context de penúries econòmiques, les propostes relacionades amb nous regadius i millores plantegen un interrogant major de viabilitat per les incertituds i dificultats pròpies del sector agrari. Els projectes en curs s'hauran d'obrir i agafar com sigui a noves activitats i empreses de major valor afegit i estendre's a

nous territoris (més enllà de les demarcacions legals?), si volen aspirar a un mínim de viabilitat.

Fins aquí una tríade que pot servir d'orientació en l'evolució futura de l'ús de l'aigua en els nostres territoris ponentins. Certament, amb les propostes enunciades no s'acaben tots els interrogants existents, ni les seves solucions.

A les tres potes que hem dibuixat en podríem afegir una quarta pota amb la qual s'haurà de comptar indubtablement. És la de l'actitud dels actors implicats, en la qual s'han de produir canvis significatius. Evolucionar des de les organitzacions de regants a les d'usuaris; superar l'apalancament de l'aigua per part de determinats actors perquè les solucions en matèria d'aigua avancin; fer possible que els actors privats s'impliquin i dinamitzin la gestió, sense perdre de vista la naturalesa de bé públic de l'aigua; la figura d'un gran gestor del cicle integral de l'aigua al Segre,... “La desídia d'uns i la idiosincràsia de tots, per una banda, i per l'altra la falta d'aigües en lo Canal d'Urgell, són causa de que la nostra comarca no sigui la més rica de Catalunya. A obtindre-ho, a remeiar aqueixos mals, s'han d'encaminar tots los nostres esforços” cloïa Valeri Serra i Boldú.

Ignasi Aldomà, professor UdL i promotor Compromís per Lleida